

<https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.213>
УДК 016:[94:323.272](477) «1917/1921»

Ігор ГИРИЧ

доктор історичних наук, професор,
завідувач відділу джерелознавства нової історії України,
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ, Україна)
ihor_hyrych@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9999-5620>

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ БІБЛІОГРАФІЇ

Рецензія на книгу: Добко Т.В., Дуднік О.Я. Українська революція (1917—1921) у бібліографічних покажчиках: монографія. НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського; наук. ред. Л.А. Дубровіна
Київ: НБУВ, 2022. 389 с.

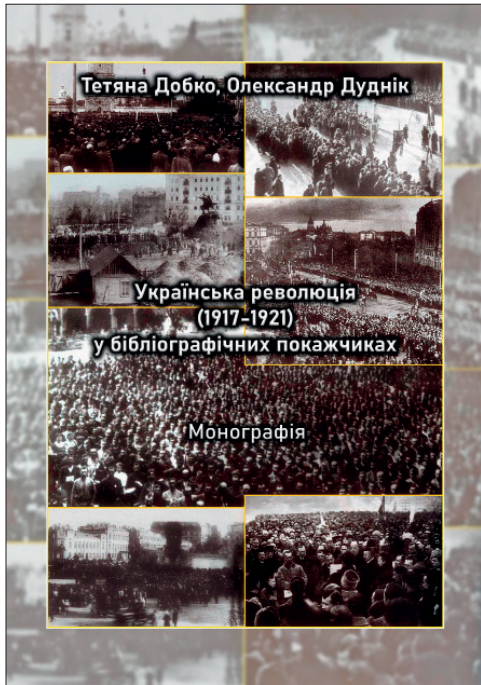
Висвітлення Української революції через бібліографію є важливою науковою проблемою. Українська історична бібліографія під різними окупаційними режимами — російським чи польським — не мала відкритої можливості поступально, накопичувально працювати об'єктивно та неупереджено над цією проблематикою. Здійснити таку роботу — означало провести фронтальне виявлення відповідного матеріалу, а це потребувало і великої кількості людей, і робочого часу. Проте опосередковано існує багата книгознавчо-бібліографіч-

---

Цитування: Гирич І. Українська революція крізь призму бібліографії. [Рец. на кн.: Добко Т.В., Дуднік О.Я. Українська революція (1917—1921) у бібліографічних покажчиках]. *Український історичний журнал*. 2023. № 2 (569). С. 213—218. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.213>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2023. № 2 (569)

на література: як спеціальні покажчики безпосередньо з теми національної революції, так і значна кількість тих, де в різний спосіб вона зачіпається. Причому подібної друкованої продукції за останні сто років маємо цілий пласт, який вимагає докладного наукового опрацювання. Саме таку фундаментальну роботу й виконали Тетяна Добко (д-р наук із соціальних комунікацій, завідувачка відділу науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, авторка багатьох бібліографічних довідників) та Олександр Дуднік (канд. іст. наук, ст. наук. співроб. відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ). Отже, за справу взялися люди, які мають неабиякий досвід і знання з історії бібліографії в нашій країні.

Автори розробили оригінальну й науково-обґрунтовану структуру своєї праці. Рецензована монографія складається з чотирьох основних розділів: «Бібліографічні посібники з історії національно-визвольної боротьби українського народу (1917—1921 рр.) (перша половина ХХ ст.)», «Бібліографічні покажчики з історії Української революції (1917—1921 рр.) у 50—80-х роках ХХ ст.», «Українська революція (1917—1921 рр.) у бібліографічних посібниках періоду незалежності України», «Бібліографічні посібники з історії національно-визвольних змагань українського народу (1917—1921 рр.)». Вони розділили понад століття (1917—2021 рр.) на три великих періоди, кожному з яких присвячено окремий розділ. Автори в межах хронології розповідають про всі основні центри бібліографічної роботи щодо Української революції — Київ часів УНР і Львів часів ЗУНР.

Другий розділ охоплює післявоєнний час (1950—1980-ті рр.). Але логічніше було виділити післявоєнні 1945—1991 рр. Адже визначальним моментом для бібліографів, як і для інших представників гуманітарних наук, стало відновлення української державності 24 серпня 1991 р. Важливим чинником було становлення у цей період діаспорної бібліографії. Остання почала складатися ще в 1920—1930-х рр. в еміграційних наукових осередках (Прага, Варшава, Берлін, Париж). Проте справжнім ренесансом була науково-бібліографічна творчість українських бібліологів у 1950—1980-х рр. у країнах Північної Америки (США, Канада).

Третій розділ логічно присвячений уже бібліографії доби незалежності, 1990-ті — 2021-й рр., коли з'явилася низка покажчиків, переважно нової ге-

нерації сучасних українських бібліографів Львова, Києва, інших обласних бібліотечних центрів. Активність діаспори природно згасає й наперед виходить бібліографія новітньої Української держави.

Автори залучили величезну кількість бібліографічної літератури, яка виходила друком від часів визвольних змагань і до наших днів. Звісно, позацензурну волю мали бібліографи, які гуртувалися передусім навколо бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка, котра фактично була неофіційною академічною бібліотекою України. Львів став центром досліджень національно-визвольного руху, тут студіювалася військова історія як ЗУНР, так й УНР. Виходив спеціалізований журнал, присвячений саме визвольній боротьбі та воєнним діям часів Української революції — «Літопис Червоної калини». Працювали незалежні дослідники, бібліографи, такі, як Іван Калинович, Володимир Дорошенко, Петро Зленко, що фактично були засновниками національної бібліографії на західноукраїнських землях та піонерами бібліологічних дослідів національно-визвольних змагань українського народу.

Одне з чільних місць у монографії Т. Добко й О. Дудніка справедливо належить І. Калиновичу та його бібліографічним показникам. Книга останнього «Важніші джерела до історії Українських січових стрільців» — фактично започаткувала в бібліографії тему національно-визвольної боротьби 1917—1921 рр.

На Наддніпрянщині передовсім у 1918—1919 рр. був знаменитий «Книгар» з його лідерами М. Зеровим та С. Єфремовим. І автори рецензованої праці відводять цьому журналу окрему главу у своєму дослідженні. Чимало бібліографічної продукції було й у радянській Україні в 1920—1930-х рр., але вона транслювала російсько-комуністичний дискурс на боротьбу українців за державну самостійність. Низка часописів давали багато рецензійно-критичної продукції на цю тематику. Серед них провідними були історико-партійний «Літопис революції» та письменницький «Червоний шлях». Автори виокремили ці видання у спеціальних підрозділах.

Неупереджено вивчати Українську революцію бібліографи мали можливість тільки після Другої світової війни й переважно у США та Канаді. Тут виходила найбільша кількість історико-публіцистичних українських журналів, а також працювали провідні бібліографи Української революції 1917—1921 рр. (Л. Биковський, С. Ріпецький, Ю. Лавріненко, О. Підгайний, М. Тарнавська, Б. Романенчук). Превалював літературознавчий аспект бібліографічних досліджень, проте було багато зроблено й для розшуку матеріалів про діяльність січових стрільців.

Проблемам Української революції присвячувалися журнали нашої еміграції у Франції, Великобританії, США, Канаді. З огляду на хронологічний виклад матеріалу, вони розглядаються в окремих підрозділах першого розділу (віденський тижневик «Воля»), другого розділу (показники змісту «Бюлетеня Союзу бувших українських вояків», журналів «Вісті комбатанта», «Вісті Братства кол. вояків 1-ї Української дивізії Української народної армії (УНА)», третього розділу «Показники змісту періодичних видань україн-

ської діаспори» («Гарвардські українознавчі студії», «Український історик», «Визвольний шлях», «Листи до приятелів», «Сучасність», «Свобода», «Тризуб», «Українські вісті» та ін.). Слушною є думка авторів про те, що зміст багатьох журналів, альманахів, газет, бюлетенів, які виходили впродовж 1920—1990-х рр. за межами українських земель, залишається маловідомим для сучасних дослідників. Із-поміж таких видань варто назвати: «Вільна Україна» (Нью-Йорк), «Голос комбатанта» (Нью-Йорк), «За державність» (Варшава), «Наша культура» (Варшава), «Наше слово» (Мюнхен; Лондон), «Самостійна Україна» (Чикаго), «Розбудова нації» (Прага), «Табір» (Каліш), «Хліборобська Україна» (Відень), «Український скиталець» (Відень) та ін. (С. 201).

Автори праці звертають увагу на персональну бібліографію діячів Української революції: М. Грушевського, В. Винниченка, В. Липинського, С. Петлюри, П. Скоропадського, Є. Коновальця, Н. Махна, Д. Донцова та ін. Особливо багато у цьому напрямі зробив грушевськознавець і бібліограф проф. Любомир Винар. Його діяльність розглядається в контексті видання ним часопису «Український історик», а також дослідження життя й популяризації творчої спадщини М. Грушевського.

З добою незалежності суттєво збільшується репертуар назв бібліографічної продукції. Авторі монографії наголошують на розмаїтті покажчиків, які видають НБУВ, Національна історична бібліотека України, Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, низка обласних наукових бібліотек у Львові, Чернігові, Харкові, Одесі тощо. Вони публікують як тематичні покажчики до подієвої історії, так і покажчики до окремих періодичних видань, персональну бібліографію.

Безперечно, така глобальна тема не може бути вичерпана однією працею. Можливо, заслуговує на розгляд і сама структура монографії, в основі якої не ідеологічний, а хронологічний принцип. Вірогідно, було б виправданим застосування першого. Маємо підстави говорити про існування двох основних концептуальних поглядів на Українську революцію ХХ ст.: з перспективи українського національного інтересу та накиненого Росією й Польщею імперського погляду. Останні не визнавали (і зараз переважно не визнають, особливо це стосується Росії) українських національно-визвольних змагань. Тому бібліографічну продукцію, що виходила в межах СРСР та УСРР—УРСР у 1920—1980-х рр. не можна вважати власне українською національною продукцією. Це насамперед була пропагандистсько-комуністична література, навіть якщо й друкувалася в Україні та українською мовою. Авторі справедливо наголошують, що за ідеологічним спрямуванням радянські покажчики мало чим принципово відрізнялися, починаючи від здобуття росіянами України й до падіння комуністичного режиму у СРСР. Для них характерне бачення Української революції під кутом зору «торжества Великого Жовтня». Тому цей напрям літератури можна було розглядати в одному розділі впродовж шістдесяти років історії, без розподілу на між- та

повоєнний період. Так само питомо українську бібліографію періоду УНР, Західної України 1920—1930-х рр., діаспорну повоєнну та покажчики доби незалежності можна було розглядати в єдиному ідеологічному спектрі у другому розділі. Тоді, на нашу думку, видання мало б два великих розділи, проте більше глав у кожному.

Серед інших незначних зауважень можна назвати такі: з окупаційних видань не наголошено ще на одному важливому джерелі — журналі «Красный архив»; Т. Добко й О. Дуднік розглядають покажчик, підготовлений представниками російської еміграції у Чехословаччині «Библиография русской революции и гражданской войны (1917—1921): из каталога библиотеки Р.З.И. Архива» (Прага, 1938 р.); варто було б віднайти бібліографічні видання російської білогвардійської еміграції. Автори практично оминули й сучасні видання путінської Росії, в яких теж зачіпається тема нашої революції.

Біобібліографічні матеріали видавалися також профільними академічними інституціями. Так, Інститут історії України опублікував кілька випусків покажчиків сучасних українських істориків, дехто з них досліджував добу Української революції. Велику бібліографічну складову має десяти томна (у 14 кн.) «Енциклопедія історії України», підготовлена згаданим інститутом.

У монографії міститься низка посилань на діяльність Наукового товариства ім. Шевченка й на публікації окремих авторів на сторінках його видань. На нашу думку, варто було б ширше висвітлити бібліографічну діяльність цієї інституції в 1990—2020-х рр. Із них, для прикладу, можна назвати покажчик до томів «Записок НТШ», де є матеріал про Українську революцію. Також помітним явищем стала сучасна «Енциклопедія НТШ» з потужним бібліографічним відділом. На сьогодні вже маємо чотири (а незабаром має з'явитися п'ятий) томи обсягом 40—50 друк. арк. кожний. Однак варто погодитися з авторами, які, описуючи значну джерельну базу дослідження й залучені енциклопедичні видання, зазначають, що «Енциклопедія історії України», «Енциклопедія сучасної України» та інші містять значний фактографічний матеріал і бібліографічний апарат. Проте дослідженню їх як об'єктів, довідкових джерел варто приділити спеціальну увагу в окремій праці (С. 7).

Зазначені зауваження не мають суттєвого принципового значення щодо рецензованого видання. Монографія насичена численними внутрішньотекстовими, підрядковими посиланнями. Наведений наприкінці праці список використаних джерел налічує 345 бібліографічних записів, а додаток «Бібліографічні посібники» — 451, що значно розширює й унаочнює інформаційну базу дослідження.

Тема «Українська революція очима бібліографії» настільки неозора, що докладне вивчення її може потягнути не на один том. Фактично праця Т. Добко й О. Дудніка є піонерською, яка відкриває нові перспективи, ставить проблеми для вирішення, накреслює зміст проблематики, визначає етапні віхи вирішення цієї теми впродовж ста років української історії. Це оригінальне наукове дослідження з численними бібліографічними відомостями, виконане

на належному методичному і джерельному рівнях, а вихід його у світ очікували як фахівці-історики, так й усі, хто цікавиться минулим України. Наостанок додамо, що крім паперового варіанту доступна також електронна версія, розміщена у відкритому доступі на порталі НБУВ.

Надійшла / Received 13.02.2023

Ihor HYRYCH

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Head of the Department of Source Studies of Modern History of Ukraine,
Institute of Ukrainian Archaeography and Source Science
named by M. Hrushevskiy NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
ihor_hyrych@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9999-5620>

UKRAINIAN REVOLUTION FROM
THE PERSPECTIVE OF BIBLIOGRAPHY

[Book review: Dobko T.V., Dudnik O.Ya. Ukrainian revolution (1917—1921) in bibliographical indexes: monography. NAS of Ukraine. Vernadskyi National Library of Ukraine. Science editor L.A. Dubrovina. Kyiv: VNLU, 2022. 389 p.]